

Achtergronddocument bij de workshop

Hoogwaterveiligheid en natuurlijke
herinrichting in het Rijnstroomgebied:

Uitdagingen en succesfactoren

Internationale
Kommission zum
Schutz des Rheins

Commission
Internationale
pour la Protection
du Rhin

Internationale
Commissie ter
Bescherming
van de Rijn

International
Commission
for the Protection
of the Rhine

**17 september 2018, 9.30u - 17.00u,
Koblenz, Duitsland**

1. Uitgangssituatie en voorbereidende werkzaamheden voor de workshop

In het onderhavige achtergronddocument worden uittreksels uit ICBR-rapporten en -communiqués alsmede verwijzingen naar andere documenten op een rij gezet die zicht geven op de synergiekansen tussen ecologische maatregelen en overstromingsrisicobeheer. Dit document dient als uitgangspunt voor de workshop.

De delegaties en de waarnemers (bijv. ngo's) worden ter voorbereiding van de workshop gevraagd om voor 20 augustus 2018 voorbeelden van nationale benaderingswijzen of projecten naar het secretariaat te sturen waarin de bovengenoemde synergiekansen tussen beide werkterreinen zijn benut.

Bij de genoemde voorbeelden dient er rekening te worden gehouden met de volgende vragen:

Wat zijn de succesfactoren of voorwaarden voor een geslaagde planning en uitvoering van integrale maatregelen en voor de integrale implementatie van de KRW en de ROR op overheidsniveau? Waar zitten de uitdagingen?

Het overzicht zal als input dienen voor de workshop, en samen met de uitkomst van de workshop worden verwerkt in een resultatenrapport.

2. Integrale benadering van de ICBR

2.1 Rijn 2020

In het programma **Rijn 2020**¹, dat de ICBR in **2001** heeft gepubliceerd, wordt er gestreefd naar duurzame ontwikkeling van de Rijn en onder meer opgeroepen tot verdere verbetering van het ecosysteem van de Rijn en de hoogwaterveiligheid. Er is sprake van een integrale benadering en van koppeling en integratie van alle sectorale maatregelen op de volgende gebieden: verbetering van de waterkwaliteit, preventie van en bescherming tegen overstromingen, bescherming en herstel van het ecosysteem, en bescherming van het grondwater. In het licht hiervan wordt er gesteld dat het “absoluut noodzakelijk [is] dat maatregelen voor het herstel van de biotoopketen en voor hoogwaterpreventie met elkaar worden gecombineerd. Bij beide doelstellingen gaat het namelijk om dezelfde gebieden, de huidige en vroegere overstromingsgebieden en uiterwaarden langs de Rijn en zijn zijrivieren.” Bij de inzet van hoogwaterretentiegebieden dient er rekening te worden gehouden met ecologische criteria en er moet worden gestreefd naar een multifunctioneel gebruik van retentiegebieden, bijv. voor de reactivering van voormalige overstromingsgebieden, ecotoerisme, enz.

Overzicht van de doelen van dit programma, die zowel bevorderlijk zijn voor de hoogwaterveiligheid als voor het ecologisch herstel:

- Minstens 160 km² voormalig overstromingsgebied aantakken voor 2020. Bij voorkeur door middel van dijkverlegging;
- Een beschermde status toekennen aan ecologisch belangrijke gebieden, en natuurontwikkelingsgebieden identificeren. Koppeling met de doestellingen van de Habitat- en de Vogelrichtlijn;
- Het agrarisch gebruik van uiterwaarden extensiveren;
- Minstens honderd strangen en nevenwateren aantakken voor 2020;
- Minstens 800 km oever hydromorfologisch diversifiëren voor 2020;
- Vrij afstromende riviertrajecten behouden;
- De ecologische passeerbaarheid van de hoofdstroom en de zijrivieren verbeteren;
- Paaiplaatsen en andere noodzakelijke leefgebieden voor de levenscyclus van vissen in de hoofdstroom en de zijrivieren behouden en verbeteren.

---

¹ Brochure “Rijn 2020”, ICBR 2001

In de brochure “**De Rijn en zijn stroomgebied in vogelvlucht**”² wordt de balans opgemaakt van de voortgang van het programma Rijn 2020 in de periode 2000-2012 op de volgende gebieden:

- Herstel van uiterwaarden;
- Weer aantakken van uiterwaardwateren;
- Vergroting van de structuurrijkdom in de oeverzone van de hoofdstroom en de Rijntakken.

Als voorbereiding voor het programma **Rijn 2040** staat er een **nieuwe balans van Rijn 2020 gepland**.

2.2 Biotoopnetwerk

Ook in de **Biotoopatlas** en de brochure in verband met het “**Biotoopverbond Rijn**”³ die in **2006** zijn verschenen, wordt er in de aanbevelingen ingegaan op potentiële ecologische verbeteringen bij voorzorgsmaatregelen tegen overstromingen:

“Bijzonder veelbelovend is de koppeling van hoogwaterbescherming en de ontwikkeling van natuurlijke uiterwaardecosystemen. Teneinde een duurzame hoogwaterbescherming te realiseren, dienen op bepaalde riviertrajecten ruimtelijke maatregelen te worden genomen, zoals het aanleggen van retentiegebieden of dijkverlegging. [...] Het ecologisch herstel van dergelijke gebieden biedt daarom goede kansen om specifieke leefgebiedsfuncties ten behoeve van voor de uiterwaarden karakteristieke dier- en plantensoorten te verbeteren of opnieuw te ontwikkelen. Daarnaast leggen beide functies beslag op dezelfde gebieden in zowel de bestaande als de voormalige uiterwaarden.”

In de brochure wordt daarenboven benadrukt dat “de kansen voor de daadwerkelijke realisatie aanzienlijk [worden] vergroot naarmate er meer functies profiteren van de getroffen maatregelen. Dit komt overeen met de doelstelling van een geïntegreerd water- en uiterwaardenbeheer. Dit geldt met name voor maatregelen die resulteren in een (grootschalig) ruimtebeslag (bijv. retentie, vergraven van buitendijkse gebieden).”

Voorbeelden van maatregelen voor het herstel van het biotoopnetwerk met een positief effect op de hoogwaterveiligheid zijn de aanleg van nevengeulen en de ontwikkeling van uiterwaardbiotopen bij het verleggen van dijken dan wel het aanleggen van polders.

Foto: Realisatie van een systeem van nevengeulen aan de IJssel dat voldoet aan het streefbeeld (Vreugderijkerwaard)

In bijlage 2 bij de brochure worden maatregelen voorgesteld om de groepen van biotooptypes te realiseren. Ook wordt de mogelijke relatie tussen deze maatregelen en de ICBR-werkzaamheden op onder meer het gebied van hoogwaterveiligheid weergegeven.

² https://www.iksr.org/fileadmin/user_upload/DKDM/Dokumente/Broschueren/NL/bro_NI_2013_De_Rijn_en_zijn_stroomgebied.pdf

³ ICBR-biotoopatlas (https://www.iksr.org/fileadmin/user_upload/DKDM/Dokumente/Broschueren/DE/bro_DeFrNI_2016_Biotop.pdf) en brochure “Biotoopverbond Rijn” (https://www.iksr.org/fileadmin/user_upload/DKDM/Dokumente/Fachberichte/NL/rp_NI_0154.pdf)

Bij de **controle van de voortgang van het Biotoopnetwerk Rijn 2005-2013**⁴ zijn er voorbeeldprojecten beschreven in het kader waarvan synergiekansen zijn benut. Daarbij gaat het onder andere om maatregelen voor de bescherming tegen overstromingen en de ontwikkeling van het uiterwaardlandschap aan de monding van de Thur in Zwitserland, de verbinding van gebieden ten behoeve van hoogwaterretentie in Weil-Breisach aan de Duits-Franse Bovenrijn, de dijkverlegging in Worms of het project Ruimte voor de rivier in Nederland.

2.3 Actieplan Hoogwater

Het **Actieplan Hoogwater (APH)**, dat de ICBR in **1998** heeft vastgesteld, onderschrijft het doel om “mensen en goederen beter te beschermen tegen hoogwater en tevens het ecosysteem van de Rijn en zijn uiterwaarden te verbeteren” (de balans van de uitvoering van het APH in de periode 1995-2010 is weergegeven in de brochure “De Rijn en zijn stroomgebied in vogelvlucht” (2013) en in ICBR-rapport 200). Het APH maakt deel uit van het overkoepelende programma Rijn 2020.

In 2000, twee jaar na de publicatie van het APH, heeft de ICBR een internationaal Rijnsymposium georganiseerd, getiteld “Ecologie en hoogwaterpreventie”⁵. Daarbij zijn onder meer voorbeelden van integrale maatregelen aan de Lippe en de Lahn voorgesteld.

In de **balans van de uitvoering van het Actieplan Hoogwater 1995-2010 (brochure (2013) en ICBR-rapport 200)** zijn er verschillende dwarsverbanden met de ecologie aangewezen, onder andere bij het actiedoel “Verlaging van de hoogwaterstanden” en in de vorm van maatregelen voor waterretentie aan de Rijn en in het Rijnstroomgebied (zie desbetreffende maatregelentabel).

Voorbeelden van maatregelen zijn dijkverleggingen of polders/retentiegebieden die ecologisch worden geïnundeerd.

2.4 Communiqué van de Rijnministersconferenties van 2007 en 2013

Tijdens de **Rijnministersconferentie van 2007**⁶ is onderstreept dat er zoveel mogelijk een relatie moet worden gelegd tussen hoogwaterveiligheid (Actieplan Hoogwater, zie paragraaf 2.3) en “de inspanningen op het gebied van de verbetering van het ecosysteem van de Rijn en het stroomgebied”.

Tijdens de **Rijnministersconferentie van 2013**⁷ hebben de Rijnministers opnieuw bekrachtigd “dat bij de implementatie van de KRW [de activiteiten voor de implementatie van de ROR en de KRW] nog nauwer met elkaar [moeten] worden vervlochten, teneinde wederzijdse synergie-effecten te kunnen benutten”.

In het **mandaat en het werkprogramma**⁸ van de WG B en de WG H voor de periode 2016-2021 is bepaald dat de twee werkgroepen zich dienen bezig te houden met de weergave van synergie-effecten en de aanwijzing van af te stemmen punten bij de implementatie van onder andere de KRW en de ROR.

---

⁴ ICBR-rapport 223

⁵ https://www.iksr.org/fileadmin/user_upload/Dokumente_de/Symposien_u_Workshops/3_rheinsymposium.doc

⁶ ICBR-communiqué van de ministersconferentie 2007

⁷ ICBR-communiqué van de ministersconferentie 2013

⁸ ICBR-werkprogramma 2016-2021

3. Koppeling van de Kaderrichtlijn Water en de Richtlijn over overstromingsrisico's

De ICBR coördineert de nationale implementatie van de KRW en de ROR in het internationaal stroomgebieddistrict Rijn en legt in de twee beheerplannen de link tussen beide richtlijnen. Er wordt een gemeenschappelijke publiekparticipatie georganiseerd.

3.1 Stroomgebiedbeheerplan 2015

In het internationaal gecoördineerde, **tweede Stroomgebiedbeheerplan 2015 van het internationaal Rijndistrict**⁹ wordt er verwezen naar het belang van de verbanden tussen de Europese richtlijnen. In hoofdstuk 3 “Register van beschermde gebieden” wordt er gesteld dat “de dwarsverbanden met de implementatie van de Richtlijn over overstromingsrisico's (ROR), die in 2007 van kracht is geworden, niet buiten beschouwing [mogen] worden gelaten. Alle maatregelen die het water in het stroomgebied en aan de hoofdstroom vasthouden en de natuurlijke, lokale infiltratie van hemelwater bevorderen, denk bijvoorbeeld aan het natuurlijk herinrichten van rivieren, het weer in gebruik nemen van overstromingsgebieden, het extensiveren van de landbouw, maatregelen voor natuurontwikkeling en herbebossing en het weghalen van verhardingen, zijn zowel goed voor overstromingspreventie als voor de kwaliteit van het grond- en het oppervlaktewater. Tegelijkertijd wordt het leefgebied voor de fauna en flora in het water, de oeverzone en de uiterwaarden hierdoor verbeterd.”

In hoofdstuk 7.4 wordt er expliciet ingegaan op de verbanden tussen KRW, ROR en andere EU-richtlijnen.

“In de Richtlijn over overstromingsrisico's (ROR, richtlijn 2007/60/EG) is bepaald dat de ROR en de KRW op maatregelenniveau met elkaar dienen te worden vervlochten. De implementatie van de ROR zal een doorslaggevende invloed uitoefenen op de toekomstige overstromingspreventie. In dit verband wordt er verwezen naar het overstromingsrisicobeheerplan voor het internationaal Rijndistrict, dat ook voor 22 december 2015 dient te worden afgerond.

Om synergie tussen ROR- en KRW-maatregelen te creëren, wordt er rekening gehouden met het EU-resource document “Links between the Floods Directive (FD 2007/60/EC) and Water Framework Directive (WFD 2000/60/EC)”.

Tijdens de Rijnministersconferentie van 2013 in Bazel hebben de Ministers met betrekking tot de integratie van andere EU-richtlijnen bekrachtigd dat de activiteiten voor water- en natuurbescherming voortaan nog nauwer met elkaar moeten worden vervlochten om wederzijdse synergie-effecten te kunnen benutten. Zo dient er bij de implementatie van de KRW rekening te worden gehouden met de doelen voor waterafhankelijke Natura 2000-gebieden. De aanleg van overstromingsgebieden is ook bevorderlijk voor de ecologische situatie en voor de natuurlijke waterretentie.”

---

⁹ <https://www.iksr.org/nl/kaderrichtlijn-water/stroomgebiedbeheerplan-2015/>

3.2 Overstromingsrisicobeheerplan 2015

In de ROR worden maatregelen ter voorkoming en vermindering van negatieve gevolgen voor het milieu expliciet vermeld. Andere negatieve gevolgen hebben betrekking op de gezondheid van de mens, cultureel erfgoed en economische bedrijvigheid.

In hoofdstuk 4.1 van het **eerste Overstromingsrisicobeheerplan (ORBP) van het internationaal Rijndistrict**¹⁰ worden maatregelen voor de coördinatie tussen de ROR en de KRW genoemd. “In artikel 9 ROR is bepaald dat de staten, deelstaten en regio's in het internationaal Rijndistrict de passende maatregelen moeten nemen om de toepassing van deze richtlijn en van de KRW te coördineren, en daarbij in het bijzonder moeten zoeken naar mogelijkheden voor de verbetering van de efficiëntie en de informatie-uitwisseling en voor het verwezenlijken van gemeenschappelijke synergieën en voordelen, rekening houdend met de milieudoelstellingen als bedoeld in artikel 4 KRW (zie bijlage 9 bij het ORBP).”

Er wordt op gewezen dat “andere synergiekansen [zich] kunnen aandienen, wanneer de in hoofdstuk 4.4. [van het ORBP] genoemde maatregelen in verband met de aanleg van retentiegebieden, dijkverleggingen, nevengeulen of uiterwaardvergravingen worden gecombineerd met uitbreiding of herstel van habitats of ecologische aaneenschakeling ter verbetering van de ecologische waterkwaliteit. Maatregelen voor de verbetering van de hoogwaterpreventie, zoals bijvoorbeeld meer ruimte creëren voor overstromingsgebieden door dijkverlegging, en maatregelen voor ecologisch herstel, zoals renaturering enz. die in het kader van de implementatie van de KRW worden uitgevoerd en die bijdragen aan de waterretentie in het stroomgebied, bieden synergie-effecten die zoveel mogelijk dienen te worden benut (zie figuur 5, bijlage 9, 11-1 en 11-2). [...]

Gelet op de klimaatverandering en de grotere veerkracht van natuurlijkere aquatische ecosystemen zal in een eerste stap, op basis van onderzoeken die de (deel)staten hebben uitgevoerd, een totaaloverzicht moeten worden gemaakt van mogelijke, verdere waterstandverlagende maatregelen langs de Rijn.

Bij wijze van voorbeeld is in bijlage 8 [van het ORBP] de catalogus van maatregelen in het Moezel-Saargebied opgenomen, die informatie bevat over mogelijke synergieën tussen [maatregelen voor] de ROR en de KRW¹¹.

Voor de maatregelen in het internationaal Rijndistrict (deel A) wordt ernaar gestreefd om mogelijke synergieën met de milieudoelstellingen van de KRW te bevorderen en de milieueffecten van maatregelen, die de ecologische toestand van het aquatisch milieu zouden kunnen verslechteren, tot een minimum te beperken.”

Bovendien worden in de **Rijnatlas 2015 (overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten van het internationaal Rijndistrict)**¹² naast gegevens over de beschermingsdoelen “gezondheid van de mens”, “cultureel erfgoed” en “economische bedrijvigheid” in het bijzonder ook gegevens in verband met het risico voor het milieu aan de hoofdstroom van de Rijn weergegeven: potentieel vervuilende industriële installaties, drinkwaterwinnings- en natuurbeschermingsgebieden.

De HIRI-methode en het GIS-instrument “**FloRiAn (Flood Risk Analysis)**” die de ICBR de afgelopen jaren heeft ontwikkeld, houden - door middel van schade- en risicoberekeningen - rekening met de negatieve gevolgen die vervuilende industriële installaties in geval van overstroming kunnen hebben voor drinkwaterwinnings- en natuurbeschermingsgebieden. Hiervoor worden de bovengenoemde gegevens uit de Rijnatlas als input gebruikt.

¹⁰ <https://www.iksr.org/nl/overstromingsrichtlijn/overstromingsrisico-beheerplan/>

¹¹ Deze gezamenlijke catalogus van maatregelen voor beide richtlijnen is onder andere gebaseerd op het Duitse LAWa-document “*Empfehlungen zur koordinierten Anwendung der HWRM-RL und WRRL - Potenzielle Synergien bei Maßnahmen, Datenmanagement und Öffentlichkeitsbeteiligung*” (Aanbevelingen voor de gecoördineerde toepassing van de ROR en de KRW - potentiële synergieën bij maatregelen, gegevensbeheer en publieksparticipatie), 2013 (zie lijst aan het eind van het onderhavige document).

¹² http://geoportal.bafg.de/mapapps/resources/apps/ICPR_NL/index.html?lang=de

3.3 Andere activiteiten om de KRW en de ROR met elkaar te verbinden

Naast de programma's en werkzaamheden van de ICBR om de KRW en de ROR te coördineren, vinden er ook op **Europees en nationaal niveau** activiteiten plaats om de KRW en de ROR aan elkaar te koppelen:

- Short scoping document on the interaction between the Floods Directive and Nature Directives (*in voorbereiding*);
- EU Resource document „Links between the Floods Directive (FD 2007/60/EC) and Water Framework Directive (WFD 2000/60/EC) (2013; de herziene versie zal wellicht eind 2018 klaar zijn) (<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5e8ddc30-ed98-47f3-872c-de78851c721f>);
- EU-project: Natural water retention measures (NWRM), <http://nwrn.eu/>;
- EU-activiteiten rond Green Infrastructure (<http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/background.htm>);
- EEA Report “Flood risks and environmental vulnerability — Exploring the synergies between floodplain restoration, water policies and thematic policies” (<http://www.eea.europa.eu/publications/flood-risks-and-environmental-vulnerability>);
- Note by DG ENV. “Towards Better Environmental Options for Flood risk management” (2011) (http://ec.europa.eu/environment/water/flood_risk/better_options.htm, http://ec.europa.eu/environment/water/flood_risk/pdf/Note%20-%20Better%20environmental%20options.pdf en bijlagen met voorbeelden: http://ec.europa.eu/environment/water/flood_risk/pdf/Better%20Environmental%20Options%20for%20Flood%20risk%20management%20ANNEXE.pdf).

- LAWa-documenten:
  - “Empfehlungen zur koordinierten Anwendung der EG HWRM-RL und EG WRRL - Potenzielle Synergien bei Maßnahmen, Datenmanagement und Öffentlichkeitsbeteiligung”, 2013; bijv. op https://www.flussgebiete.nrw.de/system/files/atoms/files/verlinkungspapier_wrrl-hwrm-rl_mit_anlagen.pdf;
  - “Empfehlungen zur Aufstellung von Hochwasserrisikomanagementplänen”, 2013, met informatie over de ecologische uitvoering van maatregelen, bijv. het beheer van natuurlijke overstromingen / afvoer- en stroomgebiedbeheer http://www.lawa.de/documents/Empfehlungen_zur_Aufstellung_von_HWRMPL_mit_Anlagen_563.pdf.

De ngo's houden zich ook met dit onderwerp bezig; zo is er in 2015 tijdens de door BUND georganiseerde “Natuurbeschermingsdagen aan de Rijn”¹³ gesproken over ecologische bescherming tegen overstromingen door middel van dijkverleggingen. Hieruit is de brochure “Ecologische bescherming tegen overstromingen”¹⁴ ontstaan.

¹³ <http://www.naturschutztageamrhein.de/>

¹⁴

https://www.bund.net/fileadmin/user_upload_bund/migrated/publications/20020400_wasser_oekologischer_hochwasserschutz_hintergrund.pdf